

#1 2023 ÅRGÅNG 41

ISSN 0283-8524

väx

Växter i Hälsingland och Gästrikland

SMULTRONKANTARELLER. FOTO: PATRICK OLANDER

Växter i Hälsingland och Gästrikland (VÄX) ges ut av Gävleborgs Botaniska Sällskap (GÄBS), lokalförening av Svenska Botaniska Föreningen (SBF). VÄX kommer ut med två nummer per år.

MEDLEMSKAP

Du blir medlem i GÄBS och får vår tidning VÄX genom att betala in **årsavgift 150 kr** till föreningens **bankgiro nr 797-3886** eller **swish 123 529 54 98**.

För **familjemedlemskap är årsavgiften 25 kr** per tillkommande familjemedlem (inkluderar ej tidning).

I årsavgift till GÄBS ingår medlemskap i SBF. Önskas även prenumeration på SBF:s tidskrifter, Svensk Botanisk Tidskrift (SBT) och Vilda Växter, se avgifter på SBF:s webbplats: <http://svenskbotanik.se>

ADRESSÄNDRINGAR OCH MEDLEMSREGISTRERING I GÄBS

Birgitta Wannberg, birgitta@particleoptics.se,
070-34 46 747

REDAKTION/BIDRAG

Redaktör för detta nummer: Peter Ståhl

Bidrag i alla former till kommande nummer av VÄX, liksom önskemål och idéer, mottages tacksamt av redaktionen.

- Ulf Svahn, Gävle, 070-221 07 55, ulfsvahn@hotmail.com
- Peter Ståhl, Gävle, 073-024 20 43, peter.b.stahl@gmail.com
- Veronica Jägbrant, Bergsjö, 070-221 47 99, veronica.jagbrant@icloud.com
- Birgitta Hellström, Forsbacka, 070-229 30 16, birgitta.m.hellstrom@telia.com

GÄBS STYRELSE 2022

Ordförande: Stefan Olander, Viksjöfors, skalensfabod@gmail.com, 070-569 26 90

Vice ordförande: Alf Pallin, Söderhamn, alfpallin49@gmail.com, 070-247 44 20

Sekreterare: Björn Wannberg, Alfta, bjorn@particleoptics.se, 070-34 44 247

Kassör: Birgitta Wannberg, Alfta, birgitta@particleoptics.se, 070-34 46 747
Ledamot: Pär Hedwall, Söderala-Berga 607, 826 92 Söderala, 0702-87 96 56

Ledamot: Magnus Bergström, Rimbo, snjuftjutis@gmail.com, 070-209 42 00

Ledamot: Maj Johansson, Ramsjö, maj.joh@telia.com, 070-333 63 86

Suppleant: Inger Carlsson, Gävle, kappmuren@icloud.com, 070-636 91 98

Suppleant: Ulf Svahn, Gävle, ulfsvahn@hotmail.com, 070-221 07 55

VALBEREDNING

Magnus Andersson, magnus.andersson@foran.se, 070-658 37 56
Inga-Greta Andersson, andersson.ingagreta@gmail.com, 070-354 94 89

Birgitta Hellström, birgitta.m.hellstrom@telia.com, 070-229 30 16

GÄVLEBORGS BOTANISKA SÄLLSKAP (GÄBS) BILDADES 1982. SÄLLSKAPETS SYFTEN ÄR:

1. Att sammanföra människor, som är intresserade av botanik i allmänhet eller någon av botanikens många specialgrenar, och verka för spridandet av kunskaper inom dessa områden
2. Att utforska floran i Gävleborgs län
3. Att verka för skydd och vård av hotade växter och växtsamhällen i länet

GÄBS har 244 medlemmar och 26 familjemedlemmar (2023).

Grafisk form: Kerstin Stickler

Omslagsbild: Smultronkantareller vid naturvårdsbränningen i Gröntjärns naturreservat.

FOTO: PATRICK OLANDER

FÖR MER INFORMATION OM GÄBS:

www.gavleborgsbotaniskasallskap.se

Följ oss i Facebook-gruppen "Gävleborgs Botaniska Sällskap"

Årgång 41

VI INLEDER ÅRGÅNG 41 med en frisk blandning av länets natur. Ekar, goliatmusseroner, klippbräckor och sumpvioler visar på variationen i vår natur.

2023 innebär nya utflykter och upptäckter. Glöm inte bort att rapportera kärrespiran som är utsedd till årets växt av Svenska Botaniska Föreningen. Dessutom är det sista året för åkerogräsinventeringen. Så passa på att inventera åkerogräs i länet. Läs mer på SBF:s hemsida <https://svenskbotanik.se/inventera-akerogras/> eller delta i webinariet i juni så lär du dig snabbt hur rapportering går till. Det vore väldigt roligt om vi kan få en bred täckning med åkrar från hela länet.

KOM IHÅG att skriva om dina upptäckter och erfarenheter i Växter i Hälsingland och Gästrikland. Tidningen som garanterat saknas i kiosktidningsstället.

Redaktören

Våra floror

Föreningen har givit ut Gästriklands flora och Hälsinglands flora.

Böckerna kan köpas via föreningen och bokhandel, se vår hemsida.

www.gavleborgsbotaniskasallskap.se

Nytt år!

I SKRIVANDE STUND är det måndag den 13 mars och det snöar för fullt utanför mitt fönster här hemma på Alltaskogen. Har antecknat alla fåglar under många år. Bofinken har förr kommit till första april. Under de senaste åren så har den kommit mellan den 20 och 23 mars. Tvivlar på att den kommer så tidigt i år.

I denna tidskrift finns det en del trevliga utflykter. Fler kommer vi säkert att annonsera på Gävleborgs Botaniska Sällskaps Facebooksida. Ta chansen att komma med på någon av aktiviteterna, då blir ledarna glada. Ta gärna med era barn, barnbarn, vänner och bekanta, vi behöver er för att föreningen ska leva vidare.

Med all oro och bekymmer som omgärdar oss i dag så behöver vi få komma ut till trevlig natur och få umgås tillsammans eller enskilt för att få njuta av ett stycke vacker natur. Att få upptäcka och lära sig något nytt, att få den speciella aha-upplevelsen för en fantastisk upptäckt, det känns bara så härligt. Tänk att just du fick vara med om den upplevelsen. Vem vet, det kanske händer denna sommar!

Vi i styrelsen önskar er alla en riktigt trevlig och bra sommar.

*Stefan Olander,
Ordförande i GÄBS*

Blomsteräng eller gräsmatta?

2007 hittade en god vän till oss några plantor av månlåsbräken i gräsmattan vid vår gård i Torsåker. Det överraskade mig och min sambo Inger. Tidigare hade vi bara sett den mytomspunna lilla ormbunken på fina slätterängar. Det kändes märkligt att få se månlåsbräken i vår gräsmatta som hade klippts med gräsklippare i många år.

TEXT OCH FOTO: LAGE BERGSTRÖM

Stor blåkllocka omslingrad av darrgräs.

Förundrad över detta, började vi prata om att sluta klippa gräset och se om det fanns också andra ängsblommor som lurade i gräsmattan. Kanske kunde vi få en blomsteräng framför huset?

Vi visste att en blomsteräng skulle kräva skötsel med lie och räfsa, men det kändes inte som något problem. Inger och jag hade redan tidigare skött några ängsbackar i anslutning till den åkermark som vi hade utarrenderat, så vi hade flera års erfarenhet av lieslätter.

Det som däremot gjorde att vi tvekade, var föreställningen om hur en välskött gräsmatta ska se ut, alltså att den ska vara kortklippt och jämnt grön. När vi ändå bestämde oss för att spara en ruta runt låsbräkenplantorna, kände vi oss tvungna att förklara för vänner och

besökare att det var ett experiment för att gynna ängsblommor. Och vi pekade på låsbräkenplantorna som ett slags förklaring... Ingen verkade imponerad.

HA TÅLAMOD

De första somrarna var det inte vackert, men efter ett par år blev det annorlunda. Rutan i gräsmattan förvandlades till en slätteräng med framför allt många vår- och försommarblommor, t ex backskärvfro, gullviva, vårfryle, ängsviol, prästkrage, smörblomma, humleblomster och ängsklocka.

De fortsatta åren har vi utökat rutan så att gräsmatteängen nu är större, ca 850 m². Glädjande nog har månlåsbräken spridit sig från år till år. De första åren räknade vi varje planta,

Gräsmatteängen midsommar 2015.

men vi slutade med det när vi, sommaren 2013, hittade många fler än 50.

Nu har också månlåsbräken fått sällskap av en del andra arter som också är mindre vanliga, t ex darrgräs, svartkämpar och ormrot. Dessutom börjar det bli fler av hög- och sensommarens växter, t ex liten blåklocka, rödklint och gulmåra. Sommaren 2022 räknade vi till 62 olika arter. Alla arterna hade kommit spontant till gräsmatteängen, vi har inte sätt in några nya arter.

Ingers och min inre bild av hur en välskött gräsmatta ska se ut, har också förändrats. Vi klipper fortfarande gräset på en del av gårdstomten, bland annat för att få plats för trädgårdsmöbler. Och vi gör gångar i blomsterängen så att man kan gå omkring på tomten

på ett bekvämt vis. Men en svensk sommaräng inne på egna tomten känns nu som en behaglig och naturlig del av hemmamiljön. Både Inger och jag gillar fjärilar och gräsmatteängen har gjort dem än mer närvarande för oss. Det är en glädje att få besök av en vinbärsfuks när vi sitter vid trädgårdsmöbeln – eller att strosa i ängen under sommarkvällarna och se små nattfjärilar leva sina liv bland blommorna.

MAGER JORD

För oss gick det alltså enkelt att få en ganska artrik blomsteräng där det tidigare varit kortklippt gräsmatta. Det kan vi antagligen tacka det faktum att jorden i gräsmattan redan tidigare var ganska mager, eftersom vi aldrig gödslat den. Dessutom måste det ha funnits ►

*Månslåsbräken i gräsmatteängen, maj 2012.
Den sommaren räknade vi till 45 plantor.*

Gulröd blombeck (hane) på höskallra.

- ▶ kvar en fröbank med gamla ängsblommor sedan tiden före gräsklipparen.

Men ibland kan det vara ganska besvärligt att skapa en äng. Det fick vi erfara när vi gav oss i kast med området bakom ladugården.

På lagårdsbacken hade kor och får hållit till i decennier, och jorden mellan stenarna hade blivit välgödslad och näringsrik. Det hade ändå sett okej ut medan djuren gick där, men när vi slutade med fårskötseln slog det upp en skog av hundkåx, älggräs, brännässlor och olika högväxta gräs. Det var tråkigt, tyckte vi, och ville i stället göra om backen så att den skulle få ängskaraktär.

ARBETSAM UTMANING

Det visade sig bli en arbetsam utmaning, men efter sex–sju år hade vi fått bukt med det värsta och ängsblommorna började visa sig. Sedan blev det enklare och nu när det gått ytterligare några år, börjar lagårdsbacken se ut som en riktig slätteräng. Till att börja med var det ängsklocka, åkervädd, rölleka, stormåra och prästkragar som tog över, men efterhand har flera andra ängsblommor börjat trivas här, bland annat stor och liten blåklocka, ängssyra och darrgräs.

Det vi gjorde under de där första åren, var att dels riva bort brännässlor och hundkåx

för hand, dels slå området flera gånger under sommaren. Dessutom tog vi bort det översta jordlagret på några ställen för att så in ängsfrön. Backen var väldigt stenig så det var ett tungt jobb. Därför blev det gjort bara på en handfull mindre ytor om en-två kvadratmeter vardera.

Till de där små såytorna använde vi en ängsfröblandning från Pratensis AB. Alla deras fröer är av svenskt ursprung och det var viktigt för oss för att vi skulle vara säkra på att den blivande ängen skulle ge goda förutsättningar för bin och fjärilar och andra insekter. Det är också något som betonas i de rekommendationer för val av fröer som tagits fram av Svenska Botaniska Föreningen.

Fröblandningen från Pratensis innehöll höskallra och det visade sig bli värdefullt. Höskallran spred sig bra och fick sedan betydelse för att hjälpa andra ängsblommor att etablera sig. Höskallra är en halvparasit som tar näring från gräsen. Det gör att gräsen växer sämre och lämnar utrymme för blommorna.

Vad är slutsatsen av mina två exempel? Jo, alla som har en bit gräsmark kan skapa sig en egen blomsteräng, stor eller liten. Men det tar sin tid. Även om förutsättningarna är bra, så tar det flera år. Ibland går det enkelt, men ibland krävs det

Lagårdsbacken i juli 2017,
efter sju års ansträngningar att
göra om den till blomsteräng.

*Dystert gräsmott
parar sig.*

ganska mycket arbete för att till exempel magra ur jorden och öka antalet ängsblommor.

Men det är mödan värt. Ängen berikar boendemiljön och skapar trivsel. Dessutom bidrar den till att rädda den biologiska mångfalden.

GRÄSTRIMMER GÅR OCKSÅ BRA...

Och det här med årlig slåtter är faktiskt inget betungande. För mig är lien ett naturligt redskap, men om man inte är van med den så går det också bra med grästrimmer. Det är viktigt att inte slå för tidigt, månadsskiftet juli–augusti brukar jag sikta på. Och viktigast av allt, det slagna gräset måste forslas bort, till en komposthög eller kanske till någon granne/bekant som har får eller hästar... Visst kräver ängen en del jobb, men jämfört med att gå med gräsklipparen varje vecka är det närmast en befrielse. ■

Senvuxna ekstammar på Långholmens östspets.

Hur går det för ekarna i Färnebofjärdens nationalpark?

Efter en lång tid av igenväxning och tynande jätteekar i Färnebofjärdens nationalpark, har nu många av de gamla träden börjat skjuta nya skott och må bättre. Detta har möjliggjorts efter att nationalparksförvaltningen på länsstyrelsen låtit fälla små träd och ringbarkat granar omkring ekarna.

TEXT OCH FOTO: MAGNUS ANDERSSON

Under några intensiva veckor sommaren 2022 hade jag uppdraget att inventera de gamla ekarna i Färnebofjärdens nationalpark. Ett spännande uppdrag, där kajaken lämpade sig mycket bra för att ta sig runt längs alla stränder och små öar i den rikblockiga fjärden. Det var nu 20 år sedan man kartlade stora ekar och en del andra jätteträd i området. Den förra inventeringen utfördes av Gottfried Steinbach på länsstyrelsen i

Västmanland. Vid den inventeringen registrerades drygt 330 ekar (308 levande), de flesta med en omkrets över 200 cm och den grövsta med en omkrets på 670 cm. Inventeringen gjordes då, liksom nu, för att få ett bättre underlag för skötselåtgärder. Hur mår ekarna, och vad behöver göras för att de ska trivas framöver? Ekar är som bekant känsliga för igenväxning. De trivs bäst vid ljusa förhållanden, liksom många av de lavar och insekter som lever på dem. ▶

Den grövsta enstammiga eken i undersökningen har omkretsen 563 cm. En märklighet med denna ek är att den är delvis barkklädd på insidan! Ångsövallen.

EKARNA I FÄRNEBOFJÄRDENS NATIONALPARK

- Det var fantastiskt att få besöka alla dessa beundransvärda träd. Många av dem har säkert 300 till 400 år på nacken, vissa ännu mer. Alla är inte lika imponerande, men många är riktigt grovbarkiga och knottiga, med mer eller mindre ihåliga stammar. Strandnära ekar sträcker ut sina grova grenar vid uddar och stränder. Sedda från vattnet skiljer de ut sig genom den klargröna färgen på kronorna och att de inte är lika glansiga som klibbalens blad.

Utöver de tidigare registrerade ekarna, så hittades nu ytterligare 183 levande ekar med en omkrets över 180 cm. Den grövsta av dessa står på Göksnåset, alldeles mot kanten av en naturvårdsbränning. Den har en omkrets på 541 cm. Totalt sett har 134 ekar i området en bredd på minst en meter. Det kanske inte låter så mycket, men man ska inte göra en direkt jämförelse med ekars grovlek i sydligare trakter. Ekarna är något mer senvuxna här i norr. Årsringstillväxten sedan 2002, hos de drygt 250 ekar som fortfarande levde, var i genomsnitt drygt 2,5 mm per år. Utöver de registrerade grova ekarna finns det dessutom ganska gott om yngre ekar i området.

EKARNAS MÅNGFALD

Mångfalden av arter som lever på ekarna i Färnebofjärden kan inte riktigt mäta sig med den artmångfald som finns på ek längre söderut i landet, men här finns ändå en hel del typiska ekarter. Gulpudrad spiklav är en sådan. Den har små huvuden på skaft, med en lysande gul ring under och ett kraftigt sotande sporlager ovanpå. Växer främst på grovbarkiga gamla ekar. Lunglav och fällmossa är andra ovanliga arter som indikerar naturvärde, den senare är relativt vanlig i Nationalparken. Vill man fördjupa sig i mångfalden av lavar på ek i området så har Jan Olof Hermansson inventerat här. På Nationalparkens hemsida finns rapporter om detta, liksom om områdets kärlväxtflora (Peter Ståhl) och mossflora (Tommy Pettersson).

Ek med omkretsen 348 cm, med grova fallna grenar efter röta av svavelticka, men också ny skottskjutning. Svämäng V om Fäbodvallen, Gysinge.

Ett exempel på hur röjning av gran har gjort att det börjat skjuta stamskott på tidigare trängda ekar. Mattöns nordöstra del.

”Med tiden blir eken ihålig och så småningom, vid sisådär 250- till 300 års ålder, så öppnar sig hål även nertill vid stambasen”

Bland typiska, men ovanliga, vedsvampar på gammal ek hittas oxtungsvamp och ekticka på flera platser, liksom rutskin. Detta skinn växer på torr och hård ekved, ofta under döda hängande grenar. Oxtungsvampen är en mycket viktig art som skapar livsmiljöer för arter som lever i den bruna mulm som bildas inuti ekstammen då svampens mycel äter sig fram genom dess kärnved. Med tiden blir eken ihålig och så småningom, vid sisådär 250- till 300 års ålder, så öppnar sig hål även nertill vid stambasen.

Medan oxtungsvampen ofta kan samexistera med eken under flera hundra år, så ger den vanligare svaveltickan en ännu kraftigare röta som är mycket riskabel för ekens vitalitet, speciellt då trädet står trångt och är försvagat. Svaveltickan har tagit död på flera tiotal ekjättar i området under de senaste decennierna. Ett roligare fynd var koralltickan som växte vid foten av en jätteek på Ångsholmen. Det är en art som bildar stora ansamlingar av mjukare hattar med krusig kant och sidoställda fötter. Den har bara hittats några gånger i dessa nordliga trakter.

På Mattön, som ligger alldeles söder om Gysinge, finns en fin vandrings slinga i sydost. Tyvärr har honungsskivlingen härjat bland ekar och andra träd längs slingan och tagit död på ganska många ekar. Svampens mycel lever på gamla stubbar och vedrester och kan sprida sig att leva parasitiskt på levande träd. Efter några år kan man se dess svarta och grova mycelsträngar, s.k. rhizomorfer, under den avfallande barken. Ekar som har förlorat mycket av sin gröna krona har visat sig vara mer sårbara för angrepp av honungsskivling. Någon enstaka av de angripna ekarna verkar ändå ha överlevt

angreppet och börjat valla över skadan. Det finns också många ekar på Mattön som ännu inte angripits.

På flera platser, bland annat Hästholmen, kunde jag se hur något djur hade bäddat så fint åt sig, med torrt gräs, inuti ekar med stora basala håligheter. Jag antar att det kan ha varit utter. På en av de större öarna hade vildsvinen bokat runt. Bäver och fiskgjuse var också vanliga syner under paddlingen.

Skalbaggsfaunan i parken är mycket artrik, men på ek har den inte visat sig vara så speciell rik (Isaksson D, Sahlin E. 2012). Bland insekterna är åtminstone den värmegynnade bålgetingen relativt vanlig i området. Den bygger bon i ihåliga ekar och brummade flera gånger kring huvudet när jag skulle mäta omkretsen på ekar.

VÄXTMILJÖER

Vid Dalälven växer det ek främst i två olika lägen. Det första är i strandbrinkarna direkt mot vattnet eller dess närhet, eller i brinkar mot ofta översvämmade, mer eller mindre öppna marker. Det handlar då både om stenig morän på högre mark och om vallar i kanten av lägre liggande marker med finsediment. Det andra läget är inne på svämplanet, alltså den plana mark som tidigare i stor utsträckning sköttes som äng och där det stod spridda lämnade ekar. Dessa områden har nu ofta intagits av aspskog eller annan lövrik blandskog. På högre mark är granen en stark konkurrent.

Utöver dessa lägen står det också gamla ekar vid stugor och gårdslägen, både nu nyttjade och övergivna. Liknande ekmiljöer finns nästan hela vägen nedströms längs Dalälven, med sammanlagt flera tusentals ekar. ▶

Oxtungsvamp som växer på gammal ek är en art som skapar livsmiljöer för många andra.

En frisk ek med omkretsen 373 cm vid Mattöns östra strand.

► **SKÖTSEL EFTER ATT SKOGEN SLUTIT SIG**

Under många hundra år betades strandskogarna längs Dalälven. Mader och översvämningssängar slogs för vinterfoder. När detta upphörde under 1900-talets första hälft startade en långsam, men accelererande igenväxning. Regleringen av Dalälven gjorde sitt till för att minska de översvämningar som annars kunde dränka granen i låglänta lägen. När skogen slutar sig blir förhållandena fuktigare, barken mjuknar och eken blir mer mottaglig för rötangrepp. De grenar som blivit skuggade tynar

med tiden bort och ibland lossnar stora sjok av barken när delar av trädet dör.

Åren efter den första ekinventeringen 2002 gjordes röjningar i en relativt blygsam omfattning i strandskogarna. Det är först under de senaste åren som ett omfattande arbete har lagts ner på att friställa dessa gamla ekar. Smågranar har fällts och mängder med större granar har ringbarkats.

HUR MÅR DOM DÅ?

Nu var det alltså dags att se vad de omfattande åtgärderna hade gjort med ekarna. Faktum är att man kan se ett ganska tydligt resultat. Tynande ekar som friställts och fått mer ljus skjuter i många fall nya grenar från stammen eller från grova grenar. Ekar är ganska ensamma om att kunna skjuta skott direkt från stammen, eller rättare sagt från vilande knoppanlag som sitter på grenkragen runt tidigare grenar. Ibland kommer det i form av en kvast av smågrenar (vattenskott), men här handlar det mer om några grenar i taget, som med tiden utvecklas till ordentliga grenar. Till och med en del ekar som har sett ut att dö när som helst har visat att de kan komma tillbaka, bara de får mer ljus. Speciellt senvuxna ekar, på magra marker, verkar ha en förunderlig förmåga att komma igen.

Än så länge är det för tidigt att ropa hej, men det ser i alla fall något så när hoppfullt ut efter de åtgärder som gjorts. Speciellt också som det har visat sig finnas så mycket mer ek än man kände till. I andra fall är det ändå för sent. Ett femtiotal grova ekar har dött under de senaste 20 åren och sannolikt kommer fler att dö av honungsskivling och kraftig röta av svavelticka. Vitaliteten hos de överlevande ekarna kan ännu inte bedömas som högre än 2002, men det är nog bara en fråga om några år innan man kan konstatera en tydlig vitalitetshöjning hos många ekar. Samtidigt finns ett fortsatt tydligt behov av röjning och ringbarkning runt många ekar, något som man nu har fått bättre kännedom om. ■

Naturvårdsbränning i dödisgropar vid Gröntjärn

Antalet blommande mosippsplantor ökade markant efter bränningen.

Försommaren 2021 brändes en äldre sandtallskog vid Gröntjärn i Hälsingland. Skogen är en de finare sandtallskogarna i Gröntjärns naturreservat och för bränning avgränsades ett ca 12 ha stort område.

TEXT OCH BILD: PATRICK OLANDER

Den 21 juni brändes ett 12 hektar stort område med dödisgropar i Gröntjärns naturreservat

Karta över Gröntjärns naturreservat. Bränningsområdet är avgränsat med rött.

Tallskogen i området består av två generationer tall varav den äldsta är runt 200 år gammal. Skogen har brunnit förut, troligen var den senaste branden i slutet av 1800-talet, vilket är ganska lång tid sett till naturligt brandintervall. Geologin i området är spännande både ur bränningssynpunkt och rent visuellt. I området har för längesedan delar av inlandsisen brutits loss och blivit liggande, runt den har sedan sandiga isälvsavlagringar byggts upp. Isen har sedan långsamt smält bort och lämnat tre dödisgropar efter sig.

Dödisgroparna påverkar brandens beteende eftersom elden ökar i hastighet uppför en sluttning och går långsammare nedför. Den speciella topografin är även vacker att titta på, särskilt nu när området är bränt och groparna är lättare att se.

Mosippa som är en störningsgynnad art har under lång tid varit beroende av brand eller bete för att överleva. Vid brand förtärs risve-

getationen och mycket av mossan, det skapas också sandblottor vid hårt brända fläckar. Det gör dels att konkurrensen från annan markvegetation minskar och dels att nya platser där den kan gro skapas. I bränningsobjektet fanns sedan tidigare flera fynd av mosippa, dessa var ganska hårt trängda av inväxande mossa och risvegetation. Vår förhoppning var att de skulle gynnas av en bränning och att vi skulle få se fler mosippor framöver.

I bränningsobjektet fanns sedan tidigare även några fynd av mykorrhizabildande marksvampar. Förhoppningen var att området skulle hysa några av de mer sällsynta mykorrhizabildande marksvampar knutna till tall som kan finnas i tallskog på sand och moränmarker.

De mykorrhizabildande marksvamparna ansluter sitt mycel till värdträdets rötter och kan därigenom utbyta näringsämnen med trädet, det sammankopplade nätverket mellan träd och svamp kallas mykorrhiza. Svampen får främst ►

Skarp dropptaggsvamp var en vanlig svamp redan på hösten efter bränningen.

Multronkantarell.

Talltaggsvamp.

► produkter från trädets fotosyntes och trädet får hjälp med vattenförsörjning och upptag av närsalter av svampen. Mykorrhizabildande marksvampar knutna till tall på sand och moränmarker är liksom mosippan gynnade av störningar som brand och bete. Vi misstänkte att det kunde finnas fler arter av dessa svampar, än de som påträffats i området innan branden. Vi hoppades att mycelen skulle triggas av åtgärden och börja bilda fruktkroppar, dels för att vi skulle få se vilka arter som fanns i området, dels för att dessa skulle få möjlighet att sprida sina sporer och bilda nya mycel.

BRÄNNINGEN

Bränningen genomfördes den 2 juni med antändning klockan 13:10. Bränningsobjektet avgränsas av grusvägar och vandringsleder i norr, öster och söder samt en grävd mineraljordsträng i väster. En slanglinje lades ut runt objektet med vattenförsörjning från pumpar vid Lungtjärnen. En helikopter fanns på plats både för möjlighet till släckning och för att få ett fågelperspektiv på brandförloppet och eventuella gnistkast. Antändningen skedde i nordöstra hörnet och i sydostlig vind, för att få en eld som backar långsamt mot vinden. Bränningsledare för bränningen var Andreas Wedman från länsstyrelsen i Gävleborg och antändningsledare var Anders Heurlin från länsstyrelsen i Dalarna. En utmaning med bränningen kom en bit in på eftermiddagen då de tre dödisgroparna skulle antändas. Elden fick inte få för mycket fart i uppförsbackarna, något som åstadkoms genom att arbeta långsamt och metodiskt, för att få en lågintensiv brand. På några ställen tilläts elden få lite mer fart för att få till mindre ytor med döda tallar. Klockan 19:30 på kvällen slocknade branden snabbt efter sista antändningen, något som är normalt på torra sandiga marker. När branden slocknat tog efterbevakningen över och avslutades den 10 juni efter tre rökfria dygn. ►

► INVENTERINGAR EFTER BRÄNNINGEN

Mosippa inventerades året efter bränningen i maj och då upptäcktes 92 plantor. Vid inventering året innan bränningen upptäcktes 67 plantor. Antalet blommor innan bränning var bara en, efter bränningen var antalet blomstjälkar 25. Troligen beror ökningen av antalet plantor på att plantorna blivit lättare att upptäcka. Det eftersom de syns bättre mot den brända marken samt att plantorna blivit större och vitalare. Ökningen av antalet blommor tror vi beror på att förhållandena för mosippan blivit mer gynnsamma. Förhoppningsvis får vi se en ökning av antalet nyetablerade plantor kommande år.

Inventering av marksvamp gjordes redan hösten efter bränningen i slutet på september. Innan inventeringen fanns inga större förhoppningar av att se någon markant ökning av marksvampsfloran. Vi resonerade att det antagligen tar längre tid efter bränningen innan vi får någon respons från marksvamparna. Det skulle visa sig att vi hade fel. Vid det första inventeringstillfället fanns det mycket svampar uppe och redan från bilen gick det att se mängder av fruktkroppar som stack upp ur marken. Det första vi lade märke till var det anmärkningsvärt stora antalet stensoppar men redan efter en kort promenad började vi upptäcka allt fler arter. Mest iögonfallande var det stora antalet goliatmusseroner, blå taggsvampar och dropptaggsvampar. Efter ett tag gjorde vi fler fina fynd, tallmusseron och jättemusseron för att nämna några. Området inventerades sedan även i slutet av september för att få med arter som får fruktkroppar senare. Vid den senare inventeringen upptäcktes ännu fler arter, där de mest spännande fynden var smultronkantarell och rutttaggsvamp. Efterföljande år inventerades området en gång i september och då upptäcktes ett nytt mycel av smultronkantarell, nya mycel av tallgräticka och talltaggsvamp samt ett fynd av lakritsmusseron. ■

Tallgräticka.

Rutttaggsvamp var tillsammans med smultronkantarell de mest överraskande svampfynden.

Våra vanligaste mossor och lavar

Vi fortsätter temat mossa och lav med två nya arter som är lätta känna igen.

TEXT OCH FOTO: STEFAN OLANDER

Luddig skägglav

Usnea hirta

Luddig skägglav blir oftast bara en decimeter stor. Den är tämligen vanlig på torrakor, döda tallgrenar, även döda grangrenar men kan även klä väggen på lador i det öppna jordbrukslandskapet. Vanlig skägglav och kort skägglav blir större, och har svart bas, vilket den luddiga saknar.

Bollvitmossa

Sphagnum wulfianum

Bollvitmossan är kanske inte så vanlig, men kan hittas i gran- och tallsumpskogar. Den känns lätt igen på de bollika huvudena, och den kan täcka flera kvadratmeter av marken, ofta tillsammans med andra mossor. Den kan betraktas som en indikator på fin sumpskog.

Söderåsens riksintressanta hällmarker

Denna naturvärdesbeskrivning behandlar de riksintressanta hällarna i sydöstra branten av Söderåsen. De ligger mellan de två avverkningsanmälda områden som beskrevs i förra numret av VÄX.

TEXT OCH FOTO: BARBRO RISBERG

UTSIKT

Du kommer lättast till det här området genom att gå Klapperstensleden från Stjärnsundsvägen. När du kommer till platsen där stigen delar sig tar du den blå slingan till vänster. Den högra går mot naturreservatet Söderåsen med klapperstensfälten. När du gått ca 700 m på stigen går du ner över hällmarkerna och ser utsikten över Torsåkersslätten öppna sig. Du ser Torsåkers kyrka och slättlandet bakom den ända bort mot kusten.

HÄLLMARKER OCH BRANTER

Här är hällmarker som är mer eller mindre plana omväxlande med branter. Berggrunden består av grönsten som ►

Arter i branten

KATEGORIER:

NT= nära hotad, VU= sårbar,
S=signalart F= fridlyst

Backglim
Bergven
Blåsippa (S)
Brudsporre (F)
Fågelstarr
Getrams
Hällebräken
Kambräken (S)
Kanelros
Kattfot
Månläsbräken (NT, S)
Nyponros
Slätterfibbla (NT)
Svartbräken
Sårläka (S)
Tjårlblomster
Vippärt (NT, S)
Åsstarr (VU)

KOMMENTARER TILL ARTLISTAN:

Här finns en representativ samling av de arter som är speciella för grönstensbergen i Torsåker men som för övrigt är ovanliga i landskapet. De som sticker ut mest är vippärt, åsstarr och fågelstarr. Bedömer att vippärt har en reliktförekomst i Torsåkersbergen, där vi funnit den på 13 lokaler, samtliga på nivån 175 m. ö. h. på platser som varit exponerade stränder under istidens avsmältningskede. Tilläggas ska att samtliga växtplatser saknar formellt skydd. Åsstarren finns på några av grönstensbergen i kommunen men även på några ytterligare platser i Gästrikland. Fågelstarr är endast rapporterad härifrån i landskapet.

Sandviol.

Klippbräcka.

Liten fetknopp.

Ärrubblav.

Arter på hällen

Backtrav
 Getrams
 Harmynta
 Hällebräken
 Klippbräcka
 Liten fetknopp
 Sandviol (NT)
 Kruskalkmossa (S)
 Kalkgytterlav
 Ärrubblav

KOMMENTARER TILL ARTLISTAN:

Klippbräcka finns här på sin enda kända växtplats i länet, liksom liten fetknopp. Fågelstarr är i Gästrikland endast rapporterad härifrån. Det gäller också för kalkgytterlav och ärrubblav.

- ▶ delvis är översilad av kalkhaltigt vatten som kommer inifrån berget. Vegetationen är gles. Små tallar, enbuskar och buskar av kanelros och nyponros är de arter som sticker upp högst. I skrevorna växer gräs som piprör och fårsvingel. Området är örtrikt. Närmast stigen finns ett större bestånd av vippärt. Beståndet består av ett femtiotal stora plantor som brukar blomma vid midsommartid. I området finns också flera tiotal plantor av åsstarr. Hos åsstarren kan fruktsättningen vara ojämn mellan åren. En annan art som blommar rikligt här är slätterfibbla. Lite senare på säsongen blommar likaledes rikligt med brudsporrar där det även anträffats helvita exemplar.

HÅLL MED KLIPPBÄCKA OCH LITEN FETKNOPP

Den här hällen ligger i den nedre delen av branten. Den erbjuder en av de minst branta fläckarna i området. Översilningen av kalkhaltigt vatten är tydlig.

RYGGGRADSLÖSA DJUR

Området borde studeras mera med tanke på insekter. Patrik Ekfeldt har lagt in 120 rapporter om insekter på Artportalen härifrån. De flesta av dem avser nattfjärilar men även andra artgrupper som dagfjärilar, bin, myror m.m. finns representerade.

LITTERATUR:

Risberg B, 1999: Vippärt *Lathyrus niger*-arten med Torsåkers-florans smalaste nisch. Svensk Bot. Tidskrift 93: 189-193.

Risberg B, 2021: Norr möter söder på Söderåsen. Svensk. Bot. Tidskrift 115: 220-223.

SBF:s Årets växt 2023

Kärrspira

Kärrspira, *Pedicularis palustris*, är en dekorativ växt som gärna drar uppmärksamheten till sig när den blommar med rosenröda, läppformiga blommor och finflikiga blad. Den växer i allehanda öppna, fuktiga till blöta mark, kärrängar, stränder och myrar. Den befars minska åtminstone i södra och mellersta Sverige.

Kärrspira är en tvåårig halvparasit som parasiterar på rötter av andra växter bl a starr, *Carex*. Under det första året bildas en kraftig huvudrot med en bladrosett av långskaftade örtblad. Bladrossetten vissnar på hösten men roten lever vidare. Roten utvecklar en vinterknopp som skyddas av lågblad. Nästa vår växer det ut birötter från stammens nedre del och från vinterknoppen utvecklas ett blommande skott. Efter blomningen dör plantan.

SLÄKTET PEDICULARIS hör numera till familjen snyltrötsväxter, *Orobanchaceae* tillsammans med snyltrötter, skallror och ögontröstar. Tidigare tillhörde släktet den stora familjen lejongapsväxter, *Schrophulariaceae*, som nyligen reviderats.

Kärrspira innehåller ett gift, rhinantin, som gör den giftig för betesdjur som dock brukar undvika växten. Förr användes växten till att bekämpa vägglöss. ”*Pedicularis*” kommer från latinets *pediculus*, ”lus”, medan ”*palustris*” betyder att den växer i kärr, från latinets *palus*, kärr, träsk. Förr, när starrmyrar och våtängar slogs, fick kärrspira sorteras bort från höet för att inte skada djuren. Därför var kärrspiran illa

sedd bland bönder.

Kärrspira finns i hela Norden (utom på Island), i Mellaneuropa ned till norra Italien och Spanien, i Sibirien och Kina, samt i Nordamerika.

Kärrspira är en mångformig art som delas upp i tre underarter med varierande blomningstid och utbredning i Sverige. Underarterna är ofta svåra att skilja åt. Du kan läsa mer om kärrspiran, dess underarter och andra pedicularisarter i Svensk Botanisk Tidskrift och Vilda växter.

UNDER 2023 är du välkommen att rapportera fynd av kärrspira. Lägg in dina fynd direkt i Artportalen www.artportalen.se (AP) och då gärna med foton för att säkerställa att det är rätt art. Speciellt bra är att du fotograferar blomman från sidan så att det går att säkerställa att det är kärrspira och inte granspira. Det räcker med att rapportera den på artnivå, men är du helt säker kan du lägga in den som underart och därmed bidra till att öka kunskapen om underarternas utbredning i Sverige. Uppskatta antalet plantor, beskriv biotopen, och meddela om det föreligger något uppenbart hot mot lokalen. På SBF:s hemsida svenskbotanik.se kan du läsa mer om inventeringen Årets växt. Registrera dina rapporter senast 2023-10-31. Tack för ditt bidrag!

JAN Y. ANDERSSON

TESTEBOÅN
DEN 21 MAJ

Biologiska Mångfaldens Dag

Testeboån har sina källor i Hälsingland och Dalarna och rinner hela vägen genom Gästrikland till mynningen i Gävle. Ån är en pulsåder för växt- och djurlivet i anslutning till staden. Här lever lax, öring, ål och ett tjugotal andra fiskarter. Utter, forsärla, strömsrare och kungsfiskare möts i strömmarna. Fiskgjuse och havsörn jagar vid mynningen. Forsarna kantas av den ståtliga ormbunken safsa och sydliga ekar och askar. Sällsynta lavar, mossor och svampar döljer sig i skogarna intill ån.

Lär dig mer om åns biologiska mångfald den 21 maj eller var med och rapportera sällsynta eller vanliga växter och djur i Bioblitzten på Artportalen under hela veckan.

Den 21 maj erbjuder den ideella naturvården visningar på olika stationer inom cykelavstånd längs ån.

- **Inre fjärden** - ringmärkning vid Inre fjärden (söder om Lerviks ridklubb).
- **Avan** - fågelskådning och kikarspanning med tubkikare från gamla snötippen.

- **Strömsbro** - fisken Vimma och lär dig mer om hur man skiljer de olika fiskarna i ån
- **Strömsbro** - tipspromenad för barn och vuxna i området kring Stigs gård
- **Forsbybadet** - fångst och visning av utvandrande lax- och öringungar (smolt)
- **Torsved** - dagsländor, nattsländor och bäcksländor, den fridlysta ormbunken safsa

Program och tider kommer att annonseras på GÄBS hemsida och på sociala medier. BIOBLITZ Testeboån 15–22 maj

Under bioblitzten rapporteras växter och djur i Artportalen. För att kunna rapportera måste man ha ett konto i Artportalen. Du måste också ange projektet "Bioblitz Testeboån" för att de ska bli giltiga i Bioblitzten. Observationerna ska vara gjorda i anslutning till Testeboån i Gävle kommun och i direkt anslutning till ån (= inom synhåll för rapportören). Rapporteringsområdet avgränsas på karta på projektets Facebooksida.

Skägglav

med apothecier vid Söderomsjön i Alfta

FÖR ETT PAR HÖSTAR SEDAN så gick jag längs en gammal stig genom en gallrad skog fram till ett kalhygge. Hygget låg på Bergvik Skogs mark och den gallrade skogen låg på ett privat skifte. På det gallrade skiftet fanns en dunge på ca en halv hektar med senvuxen gran, samt en och annan tall. Jag bedömde skogens ålder till kanske 120 år.

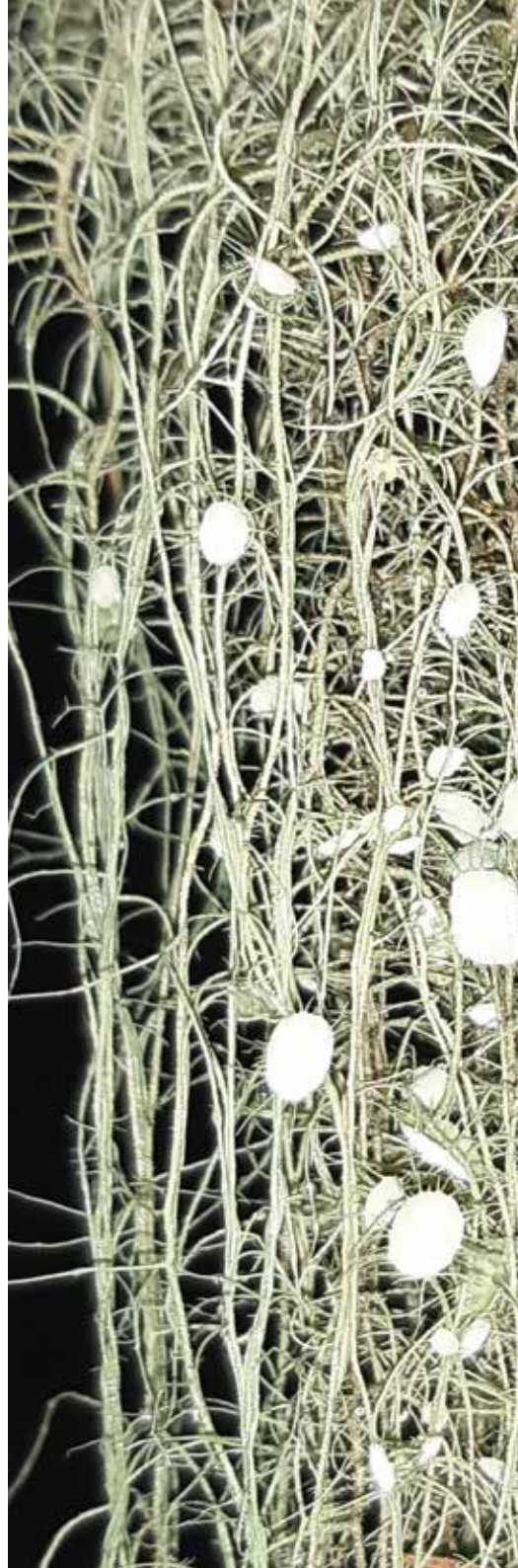
Nyfiken som jag är gick jag in i dungen och strosade runt och fann en låga med ullticka. Sedan upptäckte jag skägglav, *Usnea dasypoga*, med apothecier. Vad jag kan förstå så är det ovanligt att skägglav bildar apothecier. Jag fotograferade laven och la ut bilden i lav- och mossgruppen på Facebook. Det blev många reaktioner. Flera personer hade sett skägglav med apothecier men bara vid ett eller ett par tillfällen. De flesta som kommenterat bilden hade aldrig sett laven med apothecier. Några trodde dessutom att det rörde sig om blomskäggglav, *Usnea florida*. På väg ut ur skogen upptäckte jag ytterligare exemplar av skägglavar med apothecier. Våren 2022 undersökte jag dungen grundligt. Till min stora förvåning fann jag skägglavar med apothecier på drygt ett drygt 60-tal granar.

VAD ÄR DET FÖR SPECIELLT med denna plats eftersom det har blivit apothecier på så många skägglavar inom området, ja det undrar jag!?

Jag har undersökt på intilliggande granskog utan att hitta någon skägglav med apothecier. Jag har också kontaktat markägaren och han verkar inte ha några planer på att avverka granskogen. Som säkerhet så har Skogsstyrelsen gjort ett naturvårdsavtal på området. Men jag kommer nog att besöka granskogsdungen igen.

TEXT OCH FOTO: STEFAN OLANDER

*De runda skivorna är lavens fruktkroppar
som kallas apothecier.*

Berit Berglund.

FOTO: JOAKIM LINDVALL

BERIT BERGLUND NY HEDERSMEDLEM i Svenska Botaniska Föreningen

PÅ SVENSKA BOTANISKA Föreningens årsmöte i mars valdes Berit Berglund till ny hedersmedlem. Så här lyder föreningens motivering.

”Berit sprider kunskap kring våra vanliga växter både på nära håll och till hela Sverige.

Som medlem har hon varit med i Gävleborgs Botaniska Sällskap sedan starten för 40 år sen. Hon har genom bland annat ord och bild berättat om växter, inventeringar och upplevelser hon har haft i sina möten med växterna och botaniken. Hon har varit mycket aktiv i tillkomsten både av Gästriklands och Hälsinglands flora.

I programmet Naturmorgon, har Berit tillsammans med Joakim Lindvall, gjort elva inslag med tips och berättelser om Svenska blommor. Även under omröstningen om Sveriges nationalblomma 2021, hördes Berit flera gånger i radio, om de olika kandidaterna och slutligen även vinnaren liten blåkllocka.”

**Sändningarna går att lyssna till
i efterhand t ex här:**

<https://sverigesradio.se/grupp/24100>.

Bo Bergsman letar gulyxne i den tåta starrmattan vid Viälven väster om Furuvik.

Floraväkteriet i Gävleborg 2022

TEXT OCH FOTO: PETER STÅHL

Artportalens floraväkteri är ett projekt med praktiska funktioner för att särskilja och kontrollera lokaler för rödlistade växter. Vid varje besök räknas antalet exemplar eller så skattas växtens utbredning på platsen. Kontrollerna följer en standardiserad metodik. Det gör att resultaten från olika år och olika delar av landet kan jämföras. Resultaten rapporteras i Artportalen som sedan kan användas för utvärdering och analyser. Det gör det möjligt att följa rapportarternas utveckling och vid behov vidta åtgärder för att bevara en viss art och dess livsmiljö. Floraväktarna är nu ett nätverk med över 700 naturintresserade personer.

Som floraväktare är det lätt att söka bland floraväktarlokalen i Artportalen, jämföra resultatet av tidigare besök och rapportera. Man måste först vara inlagd som floraväktare. Man bör också vara medveten om att inte sprida

uppgifter om sällsynta växter i allt för vida kretsar. Många gör återkommande besök på växtplatser för rödlistade utan att vara floraväktare. Det är roligt och ännu bättre vore det om noteringarna kunde läggas in i floraväkteriet.

FLORAVÄKTARAPPEN

Floraväktarappen underlättar rapporteringen i fält. Framför allt för att den möjliggör floraväkteri utan större planeringsinsats eller utskrift av kartor. Man kan rapportera resultatet direkt i telefonen. Bäst är att publicera preliminärt i telefonen och granska under mer kontrollerade former vid hemkomsten i en dator. Appen fungerar över hela landet och finns nu för både Android och Iphone, men ibland är mobiltäckningen för dålig. En del funktioner har också förbättrats. Nu syns även skyddsklassade arter i skyddsklass 3, däribland alla aktuella orkidéer.

Desmeknoppen uppskattar en dåligt skött gravplats med omgivande gles gräsmatta. Men kyrkan har satt upp en anmodan att ta kontakt med Kyrkogårdsenheten.

Desmeknopp.

Laila Bissman och Inga-Greta Andersson letar ryl på Limön men hittar först årets växt, grönpyrola, och några vinterståndare av nästrot.

FLORAVÄKTERITRÄFFEN I GÄVLE

Under året ordnades en tvådagars floraväkteriträff i Gävle. Denna gång fick vi hjälp av Sofia Lund som är nationell samordnare. Vi startade den 14 maj på studiefrämjandet där Sofia berättade om floraväkteriet, rödlistning, Artportalen och hur man kan rapportera på dator och med floraväktarappen. Peter Ståhl berättade kort om floraväkteriet i länet. Därefter blev det utrymme för att testa funktionerna på medhavd dator eller telefon.

Efter lunch delade vi upp oss i smågrupper och inventerade desmeknopp i stadsnära terräng i anslutning till Gavleån. Lyckligtvis återfann vi de flesta registrerade förekomsterna. Extra roligt var att några lokaler där vi inte sett arten på många år ändå fanns kvar. Totalt besöktes tio lokaler. Det är uppenbart att desmeknoppen behöver tät beskuggning under

sommaren, så att mer aggressiva växter som hundäxing och kirskaal inte gynnas. Avverkning av buskar och träd i parkområdet är därmed ett direkt hot mot desmeknoppen.

Några veckor senare tog jag kontakt med parkförvaltningen på Gävle kommun. Två av trädgårdsmästarna följde med ut och tittade på desmeknoppen. Imponerande var att de hade lokaler registrerade i sitt system. Dock inte lika färska och noggranna som i floraväkteriet. Vi diskuterade hur man kan värna lokalerna och hur kirskaal kan ta över om man öppnar upp.

Om vi återvänder till floraväkteriträffen så gjordes även en kvällsexkursion till Spjutholmen vid Nedre Dalälven. Vi träffade verkligen blomningen av sumpviol mitt i prick. I den glesa fukskogen med björk, al och asp fanns ett violett skimmer av blommande violer. Vi såg också många blad av grönvit nattviol och grön ▶

- ▶ sköldmossa växte verkligen på just den gränslåga som Henrik Tykossan pekut ut som perfekt för mossan.

MED BÅTEN TILL LIMÖN

Nästa dag tog vi färjan till Limön för att inventera sanddraba och ryl. Förekomsten av sanddraba är mycket rik, men i huvudsak koncentrerad till hamnområdet. Antalet plantor är inte rimligt att räkna, vilket gör det svårt att sätta ett värde på förekomstens storlek. Vi räknade nu förekomsten genom att skatta grupper om 50 eller 100 plantor. Resultatet blev 3 500 plantor, vilket nog är lite mindre än vad man spontant uppfattar när man ser mängden blommande plantor. Flera mindre förekomster registrerades längre in på ön till exempel vid Tärnvikens badplats och vid den gamla fyren.

Grådraban som är en mer utpräglad fjällväxt med enstaka förekomster i låglandet finns också på Limön. Den är mycket fåtaligare och har bara setts på Kalkudden – i varje fall i modern tid. Trots idogt sökande kunde vi bara upptäcka fyra plantor. Kanske hade den ett dåligt år, även om den alltid verkar ha varit ytterst fåtalig.

Rylförekomsten bortanför Tärnviken har inte återfunnits på senare år. Men med många spanande inventerare kunde vi till slut notera 36 skott. Här fanns också både grönpyrolo och klockpyrolo.

MER SANDDRABA

Fler lokaler för sanddraba har kontrollerats på andra ställen i länet. Runt Gävle finns pålitliga lokaler bland annat vid Böna brygga och vid Värvik. Förekomsterna vid Strömsbro och Gävle golfbana kunde tyvärr inte återfinnas. Två förbiresande florumväxtare (Charlotte Wigermo och Åke Svensson) hittade en fin förekomst med uppskattningsvis 300 plantor i Ljusne fiskehamn i Hälsingland.

GULYXNEINVENTERINGEN

En florumväxtariekurs i juli kring sjön Tröskan fanns också på programmet. Syftet var att leta nya lokaler i alla de flikiga våtmarkerna som omger sjön. Tyvärr blev det bara Bo Bergsman och jag som letade. Jag kompletterade senare med ytterligare en inventeringsdag i området. Totalt hittades fem nya förekomster så att antalet registrerade florumväxtarlokaliter i landskapet och länet nu är 29. Mycket inventeringsarbete återstår, för vi hann bara inventera en 750 meter lång våtmarkssträcka.

Ett betydligt mer överraskande fynd gjordes även av Tomas Troschke vid Trutmar norr om Gävle (se VÄX 2/2022). Det blev nu landets och troligen Europas nordligast kända växtplats.

MINSKNING AV KLAPPERSTARREN I HÄLSINGLAND

De flesta kända lokaler för klapperstarr i Hälsingland är nu kontrollerade. Nästan hela inventeringen har gjorts av Enar Sahlin. Av de 18 lokaler som kontrollerades 2022 kunde arten inte återfinnas på hela 10 lokaler. Många av lokalerna som registrerats under inventeringen av Hälsinglands flora tycks nu sakna lämpliga växtmiljöer för arten sedan stränderna vuxit igen. Den rikaste lokalen är den nyupptäckta förekomsten vid Stenö badplats i Söderhamn där nu 226 tuvor kunde inräknas. Ännu roligare var en fortsättning med en ny delokal på stranden vid Stenö camping med drygt 700 stora klapperstarrtuvor täckande 1500 kvadratmeter!

Resultatet styrker bedömningen i rödlistan där arten nyligen flyttades upp från ”Nära hotad” till kategorin ”Sårbar”.

RESULTAT 2022

Totalt har 21 olika arter och sammanlagt 99 lokaler kontrollerats med hjälp av 29 personer. ■

Sumpviolerna var fint i blom i Spiutholmens naturreservat vid Dalälven.

Blad av gulyxne.

En hane av den sällsynta dvärgflicksländan blev en överraskande bifångst vid gulyxneinventeringen.

Paus i desmeknopsinventeringen vid Boulognerfiket.

Följande arter har kontrollerats (antal lokaler/ antal återfynd):

Desmeknopp	10/10
Nordlåsbräken	3/3
Rutlåsbräken	1/0
Pysslinglåsbräken	1/0
Norna	1/1
Skogsklocka	2/2
Klapperstarr	19/9
Spåtistel	1/1
Finnklint	1/1
Ryl	2/2
Sötgräs	1/1
Guckusko	6/5
Sanddraba	13/9
Fältgentiana	4/3
Knärot	10/8
Solvända	2/2
Gulyxne	9/9
Strandlummer	1/1
Knottblomster	5/5
Mosippa	2/2
Stortimjan	1/1

Följande personer har deltagit:

Bo Bergsman, Laila Bissman, Eva Olsson, Sofia Lund, Henrik Tykossou, Åke Persson, Ove Lennström, Lena Hoff, Alf Pallin, Birgitta Hellström, Enar Sahlin, Sebastian Sundberg, Lotta Delin, Alf Pallin, Inga-Greta Andersson, Nils-Gunnar Kempe, Karolin Ring, Stefan Persson, Anita Östlund, Peter Ståhl, Anna-Stina Wallin, Kjell Wallin, Tomas Troschke, Urban Selander, Gun Ingmansson, Johannes Esberg, Agneta Toomingas, Åke Svensson och Charlotte Wigermo.

Ett stort tack till alla som bidragit med inventering och rapportering!

Program 2023

Programmet är preliminärt. Mer och aktuell information läggs ut på GÄBS hemsida och på Facebook. Håll utkik efter detta!

Lördagen 15 april

Kl. 13.00

■ **GÄBS ÅRSMÖTE** Kyrkans hus i Ockelbo, Södra Åsgatan 35. Vi börjar med sedvanliga årsmötesförhandlingar. Gemensam fika.

Lite natur, lite svamp och biologisk mångfald. Alf Pallin och Lotta Delin visar bilder.

FOTO: KERSTIN STICKLER

Måndag 1 maj – onsdag 3 maj

■ **FLORAVÄKTERI
– MOSIPPOR I GÄSTRICKLAND**

Vi inventerar mosippor i Gästrikland.

LEDARE OCH ANMÄLAN:
Peter Ståhl

Söndag 21 maj

Kl. 14–17

■ **LÅNGÄNGARNAS
NATURRESERVAT**

Ledarledd vandring i blöt mark utanför den gulmarkerade stigen, till blommande gullpudra.

LEDARE: Lotta Delin (i samarbete med naturskyddsföreningens skogsgrupp)

Söndag 21 maj

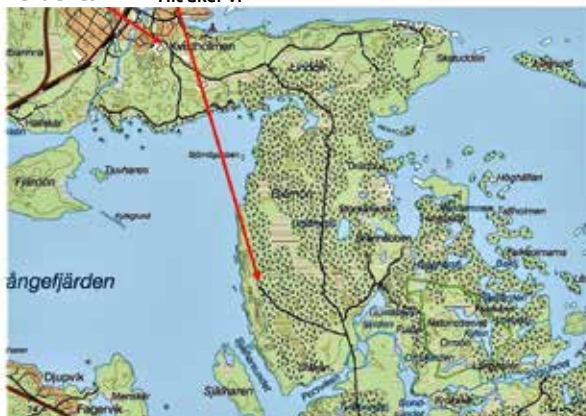
■ **BIOLOGISK MÅNGFALD**

VID TESTEBOÅN – med

Bioblitz 15–22 maj

Aktiviteter och visningar längs Testeboån i Gävles närhet.

Här träffas vi Hit åker vi

I samarbete med andra naturföreningar.

Se separat annons sidan 21.

LEDARE: Peter Ståhl, Bernt Moberg m fl

Lördag 27 maj

Kl. 11.00

■ **BJÖRNÖN VID
HAMRÅNGEFJÄRDEN**

Exkursion till myskmadra, vårärt och trolldruva. Samling vid Lindövallen för ev. samäkning till Björnön vid Hamrångefjärden. Se karta! OBS! Besvärlig stenig, blockig terräng. Medhavd matsäck kan med fördel intas på

klipporna med utsikt över Hamrångefjärden.

LEDARE: Laila Bissman
(i samarbete med naturskydds-
föreningens skogsgrupp)

Onsdag 7 juni

Kl. 18–21

■ HÄLSANS STIG I SANDVIKEN

Vandring för nybörjare och
andra nyfikna på växter.

LEDARE: Lotta Delin (i samar-
bete med naturskyddsfören-
ingens skogsgrupp)

18 juni

■ DE VILDA BLOMMORNAS DAG

Denna dag anordnas blomster-
vandringar på flera ställen i
länet och runt om i landet.

De annonseras bland annat på
Svenska Botaniska Förening-
ens hemsida.

Lördag 1 juli – söndag 2 juli

■ **FLORAVÄKTERI** Inventering
av gulyxne kring Gävle

LEDARE OCH ANMÄLAN: Peter
Ståhl

Söndag 16 juli

■ **EXKURSION TILL HORNS-
LANDET** Floralokaler vid
stränder och i gammelskog
besöks tillsammans med
Medelpads botaniska förening.

I samarbete med Medelpads
botaniska förening.

LEDARE: Magnus Andersson
och Håkan
Sundin

Lördag 26 augusti

Kl. 10–16

■ FJÄRILSVÄGEN SÖDER OM FURUVIK

Exkursjon i fin och omväx-
lande skogsmiljö.

Samling vid Gävle konserthus
kl. 10.00.

LEDARE: Alf Pallin och Inga-
Greta Andersson (i samarbete
med naturskyddsföreningens
skogsgrupp)

Lördag 16 september – söndag 17 september

■ ENSJÖLOKARNAS OCH GRÖNTJÄRNS NATURRESERVAT

ANORDNARE: Laila Bissman
(i samarbete med naturskydds-
föreningens skogsgrupp)

Håll utkik!

■ En eller flera flora-
väkteriexcursioner avses
också genomföras i Hälsing-
land. Datum och mål är dock
inte bestämt ännu.

■ Svenska Botaniska
Föreningen anordnar en
digital nybörjarkurs i botanik
under våren, med start 18
april. För mer information
om denna, se SBF:s hemsida.
I anslutning till kursen hop-
pas vi kunna arrangera någon
aktivitet, kanske i samarbete
med lokala Naturskyddsför-
eningar.

Senare under hösten räknar
vi med att kunna arrangera
någon utflykt för att studera
ängssvampar (Stefan Olander,
Alf Pallin).

■ Skogsgruppen Gävle/
Sandviken har fler planerade
aktiviteter som är av intresse
för GÄBS medlemmar. Mer
information om dessa kan fås
av Lotta Delin.

Kontakter och eventuell anmälan till ledare:

LAILA BISSMAN: laila.biswan@gmail.com, tfn 073 060 16 49
Magnus Andersson: magnus.andersson@foran.se, tfn 070 658 37 56

PETER STÅHL: peter.b.stahl@gmail.com, tfn 073 024 20 43

LOTTA DELIN: delinlotta@gmail.com, tfn 073 069 66 44

INGA-GRETA ANDERSSON: andersson.ingagreta@gmail.com,
tfn 070 354 94 89

Här meddelas enstaka fynd som rapporterats till VÄX-redaktionen. Alla uppgifter är inlagda i Artportalen. Om inget annat anges är rapportören även fotograf.

Kamjordstjärna och kantarellmussling i Norrsundet

I NORRSUNDET finns en fin promenadslänga och delar av den går längs norra Hamrångefjärden, även kallad Stugfjärn. Där "tittade jag till" kamjordstjärnan, *Geastrum pectinatum*, som klarat sig bra under vinterns snö. En fruktkropp kvar, men tidigare har jag sett två stycken.

I ett fuktigt stråk vände jag på en gren och fann en lång rad med kantarellmusslingar, *Plicatura crispa*. Alltid lika fascinerande med sina vackra mönster.

Koordinater i RT90 för kamjordstjärna,

O:1572059, N: 6756792

Koordinater i RT90 för kantarellmussling

O:1573261, N: 6756569

LAILA BISSMAN

En Skogsfru vid Enåsberget i Ramsjö

I BÖRJAN AV AUGUSTI 2022 inventerade jag skog nordväst om Ramsjö i Hälsingland. Det aktuella skogsområdet var delvis ganska glest beskögat kring en mindre bäck. Stora delar av skogen får betecknas som sumpskog. Ett visst inslag av äldre granar med de rödlistade signalarterna gammelgranskål och garnlav fanns i området. Därutöver fanns också flera värdefulla naturvårdsträd av sålg med lunglav och korallblylav.

Marksiktigt i den svaga slutningen var speciellt, med en tydlig påverkan av rörligt markvatten vid sidan av den lilla bäcken. Arter som kransrams, tolt, svavelrisk, kärrfibbla och ormbär skvallrar tillsammans om just rörligt markvatten eller viss näringsrikedom.

I området gjordes också fynd av orkidéerna knärot och spindelblomster och ett litet och alldeles förtjusande exemplar av den rara skogsfrun.

Koordinater i RT90 O: 1479720, N: 6909756

VERONICA JÄGBRANT

Åkerogräs-*sista året* inventeringen

Här är en kort sammanställning av resultaten från andra årets inventering av åkerogräs i Sverige. Antalet åkerkanter som inventerades 2022 sjönk jämfört med 2021, kanske inte så konstigt när den första entusiasmen har avtagit, men vi fick ändå in data från 66 åkerkanter.

Förhoppningsvis blir det en förnyad storsatsning nu under projektets sista år 2023. Stort tack till alla som bidragit och med förhoppning om att ni vill fortsätta, eller börja, detta sista år!

TEXT: SEBASTIAN SUNDBERG FOTO: KERSTIN STICKLER

Kortfattade resultat

60 ANMÄLDA inventerare av vilka 32 (+15 medobservatörer) har rapporterat fynd i Artportalen t o m 2022-09-11. Flitigast har Eva Grönlund (Järfälla), Björn Wannberg (Alfta, Hälsingland) och Lars-Åke Bäckström (Lit, Jämtland) varit med 40, 22 resp. 19 rapporterade åkerkanter vardera. Ytterligare sex inventerare har rapporterat 10-12 åkerkanter.

TOTALT har inventeringar från 228 åkerkanter rapporterats, varav 66 från 2022, från Skåne i söder till Västerbotten i norr.

6078 FYND av 368 arter har rapporterats (utöver grödor; de arter som förekom i flest åkerkanter visas i Tabellen).

2020-21 rapporterades 352 arter och 2022 231 arter (varav 16 nya jämfört med 2020-21).

MEDELANTALET taxa per åkerkant var 26,5 (spann: 4–61, två åkerkanter på Gotland toppar),

1,63 MILJONER OGRÄS har räknats eller uppskattats, där åkerspärgel, kvickrot, våtarv, baldersbrå och åkertistel var de talrikaste med över 78 000 plantor eller strån per art. Ytterligare 35 arter har räknats i mer än 10 000 plantor/strån,

25 RÖDLISTADE ARTER har rapporterats: småsnärjmåra, kösa och riddarsporre var de mest frekventa. Tre rödlistade arter blev nya under 2022: åkerrödtoppa, sanddådra och mjukdån.

86% av fältbesöken gjordes fritt medan 14 % gjordes i prioriterade rutor.

61% av åkrarna var konventionellt medan 39 % var ekologiskt odlade.

43% av fältbesöken gjordes med miljövänlig transport.

De tio mest frekventa åkergräsen i de 228 åkerkanterna och deras totala antal plantor eller "strån".

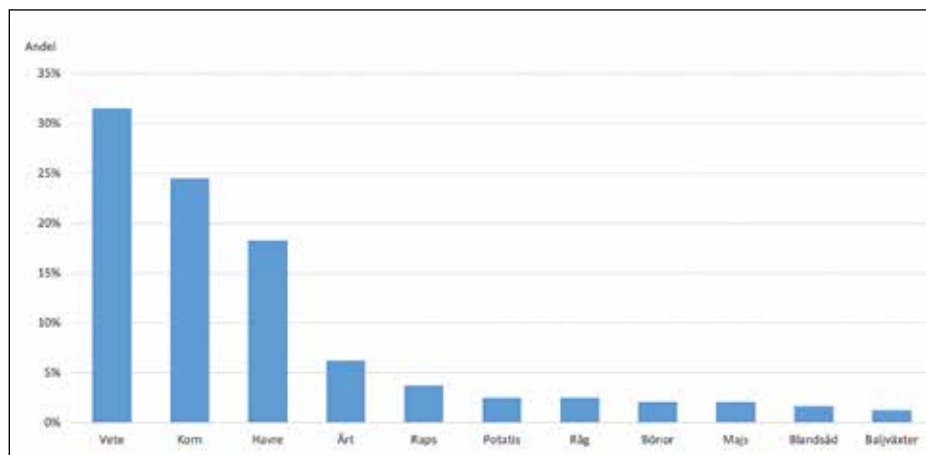
Art	Andel åkerkanter (%)	Antal plantor
åkertistel	80,0	78 977
svinmålla	67,7	66 479
baldersbrå	63,8	80 124
åkerviol	60,3	52 348
kvickrot	57,6	94 309
åkerfräken	54,6	46 813
harkål	54,6	22 849
åkerförgätmigej	52,4	26 920
maskrosor	52,0	4 950
åkerbinda	49,3	15 260

Tabell. Registrerade rödlistade åkergräs.

Art	Antal åkrar
småsnärjmåra	29
kösa	21
riddarsporre	18
klofibbla	11
sommarklynne	8
åkerkål	8
ask	6
vit sminkrot	5
kavelhirs	4
åkerranunkel	4
åkerkudd	3
mörk dunört	2
nålkörvel	2
vit kattost	2
åkerrödtoppa	2
åkersyska	2
klubbveronika	1
klätt	1
mjukdån	1
sanddådra	1
spädnarv	1
stallört	1
svinrot	1
åkerkulla	1
åkerrättika	1

Harkål.

Grödor i inventerade åkrar.

SVENSKA BOTANISKA FÖRENINGEN har tagit fram en informationsfolder om projektet som du kan beställa för att dela ut till intresserade lantbrukare och markägare samt till intresserad allmänhet. Foldern mailas också ut som en pdf som kan skrivas ut. Under våren 2022 togs kontakt med tidningen Land, som skrev en kort artikel om projektet för att uppmärksamma läsarna på åkergräsinventeringen.

Under 2022 förordade vi den ”vanliga” rapporteringen i fyndrapportformulär (eller via Excel) som standard. Detta ledde till att all rapportering blev komplett! I rapportformuläret samlade vi

även alla viktiga kartor i en bild när man har loggat in i projektet (inventerade sträckor, ekologiska odlingar, prioriterade rutor).

Vi kommer att uppdatera instruktionen en aning samt ha ett nytt webinarium i början/mitten av juni för nya medlemmar samt för er som redan har varit med ett år och vill fräscha upp kunskaperna.

Vi ser fram emot att fortsätta och avsluta inventeringen under 2023 och hoppas att du och din förening vill vara med i slutspurten! Sedan tar det spännande arbetet vid med att sammanställa. ■

Floraväktade mosippor i sommar

Mosippan är en lika väl känd som hotad art. Den klassas som starkt hotad (EN), sedan den minskat drastiskt och försvunnit från åtskilliga lokaler eller till och med helt och hållet från några landskap. Mosippan är en rent europeisk växt. Den borde vara en av våra viktigaste arter att bevara eftersom Sverige troligen har flest lokaler i världen.

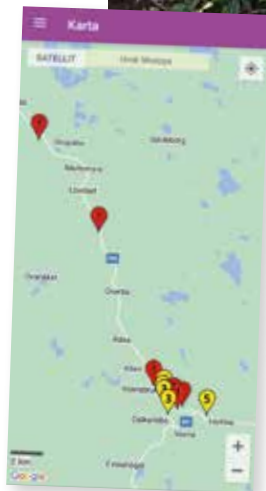
TEXT OCH FOTO: PETER STÅHL

Svenska Botaniska Föreningen utsåg mosippan till årets växt 2002. Inventeringen visade att arten var försvunnen från 37 procent av de kända lokalerna. Åren 2012–2014 gjordes även en inventering av lokaler i Gästrikland, där man kunde se en halvering av antalet plantor jämfört med 2000–2001. Ungefär lika nedslående resultat finns från flera håll i landet.

Gävleborg har fortfarande många aktuella lokaler. Vid SBF:s inventering fanns flest kända lokaler med mosippa i landskapen Hälsingland, Västergötland, Gästrikland och Småland.

ALLA AKTUELLA LOKALER är nu inlagda i floraväkeriet. Totalt ca 170 lokaler fördelade på 16 i Hofors, 39 i Sandviken, 9 i Gävle, 23 i Ovanåker, 3 i Hudiksvall och 81 i Ljusdal. Säkert finns också några lokaler som inte kommit med i sammanställningen.

I samarbete med länsstyrelsen vill vi uppmana

till inventering och rapportering av mosippor. Med floraväktarappen är det enkelt att hitta lokalerna och även att rapportera. Det är nog mer komplicerat att hitta plantorna, eftersom de är väldigt diskreta när det inte blommar. I väkeriet räknar man antalet rosetter. Det är inte samma sak som antalet plantor eftersom de ofta grenar sig från roten.

Prioritera besök vid lokaler som inte är kontrollerade sedan minst fem år. Det är de röda markeringarna i floraväktarappen. Under maj månad kommer vi också att försöka få till gemensamma inventeringar. Är du intresserad av att hjälpa till eller har frågor om inventeringen får du gärna kontakta undertecknad. Även Gustav Wikström på länsstyrelsen kan svara på frågor om inventeringen och mosippslokaler. Det finns mycket matnyttigt att läsa i åtgärdsprogrammet för mosippa som kan laddas ned på näten. ■

Toppvaxskivling.

Blodvaxskivling.

FOTO: STEFAN OLANDER

Utbildning och inventering av ängssvampar

EN AV VÅRA ARTRIKASTE och mest hotade miljöer i dag är naturbetesmarkerna och ängarna, även med de mest hotade arterna där man redan har konstaterat att vissa fjärilar har försvunnit.

Förutom bin, humlor, blomflugor, skalbaggar och blommor, så är en annan grupp starkt hotad, nämligen ängssvamparna. Hälsingland är i stort sett en vit fläck på kartan när det handlar om denna grupp, flera av de rödlistade ängssvamparna som är inlagda på Artportalen är funna på våra fåbodar.

Fåbodarna är i sin tur på väg att växa igen på grund av dålig eller ingen hävd alls. Ska vi få mer kännedom om vilka och hur läget är med ängssvampar i Hälsingland så måste vi

öka kunskapen och intresset att ut och inventera i alla de möjliga marker som finns kvar. Vill dra igång en intresserad grupp till sensommaren för dels utbildning, att lära sig känna igen och artbestämma samt inventera dessa rara svampar. Hoppas på ett samarbete mellan Gävleborgs Botaniska Sällskap, Naturskyddsföreningen, Biosfär Voxnadalen, kommunekologer och Länsstyrelsen. Vi kommer att

söka medel för att kunna ersätta utgifter för deltagarna samt för kunniga fackmän.

Länsstyrelsen i Dalarna har gjort en fin fältguide till ängssvamparna i samarbete med experten Anders Janols. Deras lilla bok är bra att kunna använda sig av och går nu att ladda ner på länsstyrelsen Dalarnas hemsida.

**Är ni intresserad av att vara med i vår inventeringsgrupp, anmäl er till:
Stefan Olander, skalensfabod@gmail.com, tfn 070 569 26 90**

Innehåll

- 3** Ledare
- 4** Blomsteräng eller gräsmatta?
- 8** Hur går det för ekarna i Färnebofjärdens nationalpark?
- 13** Naturvårdsbränning i dödisgropar vid Gröntjärn
- 17** Våra vanligaste mossor och lavar
- 18** Söderåsens riksintressanta hållmarker
- 20** Årets växt 2023: Kärrspira
- 21** Biologiska Mångfaldens Dag 21 maj
- 22** Skägglav med apothecier vid Söderomsjön i Alfta
- 23** Berit Berglund ny hedersmedlem i Svenska Botaniska Föreningen
- 24** Floraväkteriet i Gävleborg 2022
- 28** Program 2023
- 30** Korta rapporter
- 31** Åkerogräsinventeringen – sista året
- 34** Floraväktade mosippor i sommar
- 35** Utbildning och inventering av ängssvampar